

ЎЗБЕКИСТОНДА КОРОНАВИРУС ПАНДЕМИЯСИ ДАВРИДА ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИНИ СОЛИҚЛАР ВОСИТАСИДА РАЎБАТЛАНТИРИШ

Тошқулов Абдиқодир Ҳамидович –
Термиз давлат университети
ректори, и.ф.н., доц.

Аннотация: Мақолада Ўзбекистонда коронавирус пандемияси даврида қишлоқ хўжалигини солиқлар воситасида рағбатлантириш механизмлари таҳлил этилган.

Калит сўзлар: коронавирус пандемияси, глобал инқироз, мол-мулк солиғи, ер солиғи, солиқ имтиёзлари, озиқ-овқат ҳавфсизлиги, қишлоқ хўжалиги.

Аннотация: В статье анализируются механизмы налогового стимулирования сельского хозяйства Узбекистана в период пандемии коронавируса.

Ключевые слова: пандемия коронавируса, глобальный кризис, налог на имущество, земельный налог, налоговые льготы, продовольственная безопасность, сельское хозяйство

Abstract: Mechanisms of tax incentives for agriculture in Uzbekistan during the coronavirus pandemic is analyzed in the article.

Keywords: coronavirus pandemic, global crisis, property tax, land tax, tax benefits, food security, agriculture.

Кириш. Ҳозирги кунга келиб дунёнинг энг долзарб муаммосига айланган коронавирус пандемияси балоси ер юзи аҳолисининг ижтимоий-психологик ҳолатига салбий таъсир этиш билан бирга, уларнинг даромадларини кескин камайтиришни ва ишсизликни ошишини келтириб чиқармоқда ҳамда бутун иқтисодиётни инқирозли ҳолатларига дучор қилиш хавфини туғдирмоқда.

Халқаро ҳаво транспорти ассоциацияси маълумотларига кўра, дунё бўйича авиаташувларнинг мажбурий тўхташи бу соҳага жами 113 млрд. доллар зарар етказиши мумкин. Вирус ўчоғи бошлангандан буён авиакомпаниялар акциялари нархи деярли 25 фоизга тушиб кетган, бундай ҳолатда 75 фоиз авиакомпанияларнинг маблағлар захираси энг кўпи билан уч ойга етиши мумкин. Австралидаги йириклиги бўйича иккинчи ўриндаги Virgin Australia авиакомпанияси инқироз натижасида банкротлик сабабли ихтиёрий равишда ташқи бошқарувга ўтишини эълон қилишга улгурди[8].

Туризм ва саёҳат бўйича Бутунжаҳон Кенгаши (WTTC) маълумотларига кўра, агар давлатлар бу соҳани қўллаб-қувватлаш учун инқирозга қарши чоралар қабул қилмаса, пандемия оқибатида 75 млн.га яқин иш ўринлари йўқолиши мумкин[9].

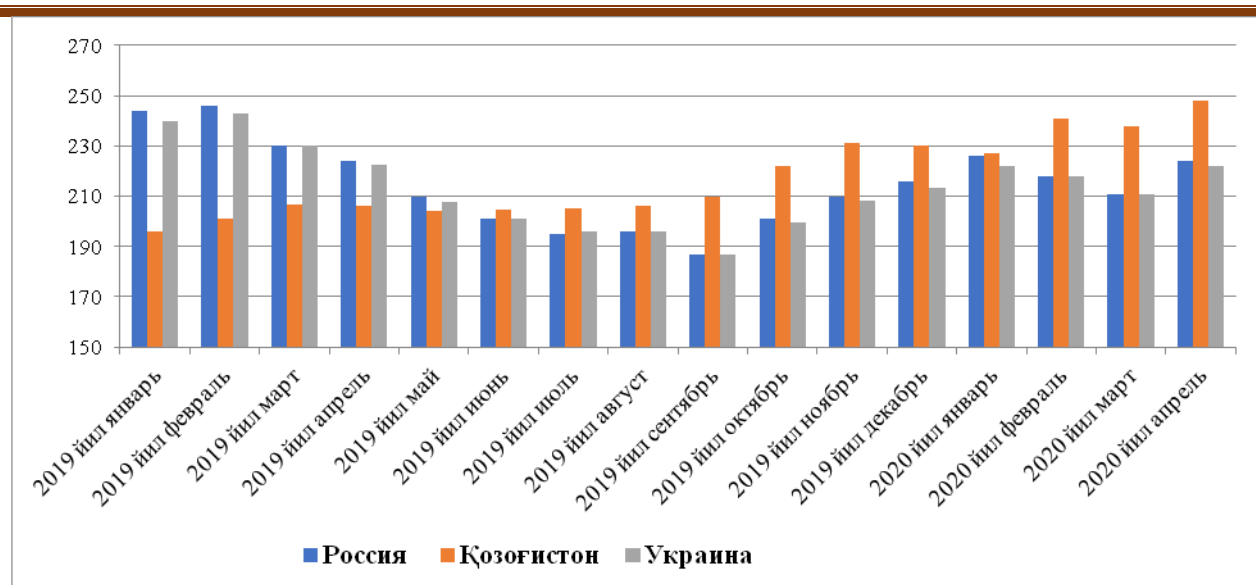
Коронавирус пандемияси шароитида қишлоқ хўжалигини қўллаб-қувватлаш бевожута озиқ-овқат хавфсизлиги билан боғлиқ жараён ҳисобланади. Халқаро ташкилотлар дунёда кечаётган глобал пандемиянинг қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқаришга ва охир оқибат жаҳонда озиқ-овқат

хавфсизлигини таъминлаш масалаларига жиддий эътибор қаратмоқда.

Адабиётлар таҳлили. Жаҳондаги озиқ-овқат ва қишлоқ хўжалиги масалалари билан шуғullanувчи энг йирик ташкилотлардан бири БМТнинг Озиқ-овқат ва қишлоқ хўжалиги ташкилоти (ФАО) маълумотларига қараганда, Европа ва Марказий Осиёда 2020 йилда буғдой ишлаб чиқаришини ошириш учун уни қулай шароитлар мавжуд. Шимолий яримшарда ҳали кузги буғдойнинг ҳосилини йиғиштириб олишга эрта бўлса-да, 2020 йилда ҳам 2019 йилдаги сингари юқори ҳосил етиштирилишининг биринчи белгилари яққол кўзга ташланмоқда. Дастлабки прогнозлар кўра, 2020 йилда дунё бўйича 763 млн тонна ҳосил олинди, 2019 йилдаги юқори ҳосил кўрсаткичи деярли сақланиб қолади[10].

2019 йилнинг бошидан 2020 йилнинг баҳорига қадар буғдойнинг жаҳондаги экспорт нархлари барқарор сақланиб қолди ва ҳатто 2019 йилдаги ҳосилнинг юқори захираси эвазига 2020 йилнинг февраль ва март ойларида нархларнинг пасайишига олиб келди. Лекин шунга қарамай дунёдаги экспортёр давлатлардан Россия, Украина ва Қозоғистонда апрелда COVID-19 пандемияси ваҳимаси остида озиқ-овқатга талаб ошганлиги натижасида савдо фаолияти жонланиши муносабати билан экспорт нархлари ошди.

1-расм маълумотлари кўрсатишича, Қозоғистонда буғдойнинг экспорт нархлари 2019 йил апрелдаги бир тоннаси учун 206 АҚШ долларидан 2020 йилнинг апрелига келиб 248 долларга кўтарилиб, 20 фоиздан ошиқ ўсган.

3-расм. Россия, Украина ва Ўзбекистонда етиштирилган буғдой экспорт нархларининг ўзгариши (тоннаси учун АҚШ долларида)[1]

Таъкидланганидек 2020 йилнинг февраль ойида аввал 241 долларга, кейин март ойида 238 долларгача тушган, лекин апрель ойида яна ошган. Украина ва Россия Федерациясида ҳам буғдойнинг экспорт нархлари барқарор бўлган, фақат 2020 йилнинг февраль ва март ойларида озроқ пасайган ҳолда апрель ойида 6-фоизга ошган ҳамда 222-224 доллар даражасида сақланиб қолган[1]. Маълумки Ўзбекистонга ун маҳсулотлари асосан Ўзбекистондан импорт қилиниши ҳисобига апрел ойида импорт қилинадиган уннинг нархи биров кўтарилди, лекин кейин май ойига келиб нарх яна барқарорлашди.

Коронавирус пандемияси даврида иқтисодийнинг бошқа тармоқлари сингари қишлоқ хўжалигини давлат томонидан солиқлар воситасида қўллаб-қувватлаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг бир нечта Фармонлари қабул қилинди. Булардан бевосита солиқ имтиёзларини жорий этиш билан боғлиқ қарор ва фармонлар қуйидагилар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 19 мартдаги “Коронавирус пандемияси ва глобал инқироз ҳолатларининг иқтисодий тармоқларига салбий таъсирини юмшатиш бўйича биринчи навбатдаги чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-5969-сон Фармон;

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 3 апрелдаги “Коронавирус пандемияси даврида аҳоли, иқтисодий тармоқлари ва тадбиркорлик субъектларини

қўллаб-қувватлашга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-5978-сон Фармон;

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 27 апрелдаги “Коронавирус пандемияси даврида аҳоли ва тадбиркорлик субъектларини қўллаб-қувватлаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-5986-сон Фармон;

4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 18 майдаги “Коронавирус пандемияси даврида аҳоли ва тадбиркорлик субъектларини қўллаб-қувватлаш бўйича навбатдаги чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-5996-сон Фармон;

5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 28 майдаги “Коронавирус пандемиясининг салбий таъсирини камайтириш учун туризм соҳасини қўллаб-қувватлашга доир кечиктириб бўлмайдиган чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-6002-сонли Фармонлари қабул қилинди.

6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 6 июндаги “Тадбиркорлик фаолияти ва ўзини ўзи банд қилишни давлат томонидан тартибга солишни соддалаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4742-сон Қарор

Тадқиқот методологияси. Мақолада илмий мушоҳада, илмий абстракциялаш, гуруҳлаш, қиёслаш, эмпирик таҳлил маълумотларни гуруҳлаш, тасвирий статистик таққослаш индукция ва дедукция баҳолаш усулларида фойдаланилди.

Таҳлил ва натижалар. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 19

мартдаги “Коронавирус пандемияси ва глобал инқироз ҳолатларининг иқтисодий тармоқларига салбий таъсирини юмшатиш бўйича биринчи навбатдаги чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-5969-сон Фармонида мувофиқ қишлоқ хўжалигида маҳсулот етиштириш таннарини камайтириш ва унда солиқларнинг улушини пасайтириш мақсадида қишлоқ хўжалиги ерларини суғориш учун

фойдаланиладиган ҳажмлар бўйича сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ ставкалари икки баробарга пасайтирилди[2].

Бу имтиёздан 83 мингта фермер хўжаликлари фойдаланиб, уларга сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқдан берилган имтиёз натижасида 150 млрд. сўм маблағлар ихтиёрида қолдирилиши кўзда тутилган[11].

1-жадвал

Ўзбекистонда коронавирус пандемияси даврида қишлоқ хўжалиги ерларини суғоришда фойдаланиладиган сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ ставкаларининг пасайтирилиши[3]

Фаолият йўналиши	1 га ерга сувнинг ўртача ҳажми	1 га учун солиқ суммаси (амалда)	1 га учун солиқ суммаси (пасайтирилган ставкада)
Пахтачилик	6100 м ³	854,0	427,0
Чорвачилик	3100 м ³	434,0	217,0
Сабзавотчилик	11000 м ³	1540,0	770,0

Маҳаллий давлат ҳокимияти органлари тадбиркорлик субъектларига мол-мулк солиғи, ер солиғи ва сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқни тўлаш бўйича фоизларни ундирмасдан икки йилгача кечиктириш имкониятини (бўлиб-бўлиб тўлаш) тақдим этилди.

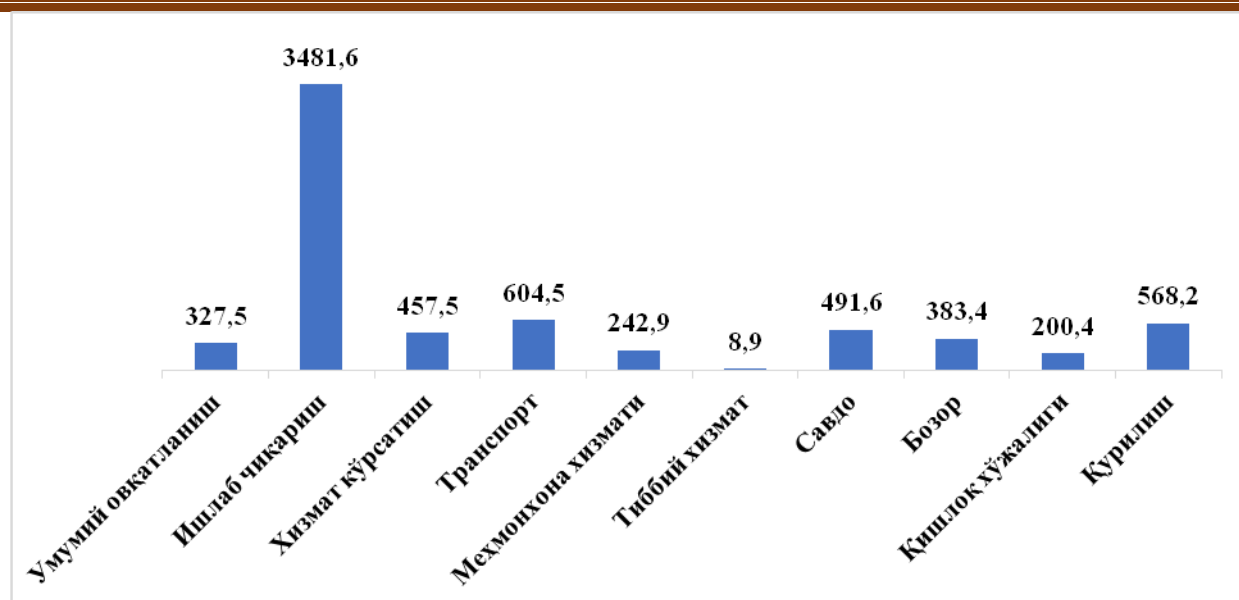
Мазкур Фамонга асосан маҳаллий давлат ҳокимияти органлари томонидан тадбиркорлик субъектларига мол-мулк, ер ва сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқларни 6 ойга кечиктириш ваколати берилди ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 27 апрелдаги “Коронавирус пандемияси даврида аҳоли ва тадбиркорлик субъектларини қўллаб-қувватлаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-5986-сон Фармон билан қўшимча равишда маҳаллий давлат ҳокимияти органларига сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ, мол-мулк солиғи, ер солиғи ва айланмадан олинadиган солиқларни тўлашни кечиктириб тўлаш бўйича муддатни икки йилгача бўлган даврда мустақил равишда белгилаш ҳуқуқи тақдим этилди[4].

Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитасининг маълумотларига асосан карантин даврида тадбиркорлик субъектларига 6766,7 миллион сўмлик солиқларни тўлаш муддатини кечиктиришга рухсат берилди.

Тармоқлар бўйича таҳлил қилинганда, тўлаш муддатлари кечиктирилган энг хўжалик юритувчи субъектлар умумий овқатланиш корхоналарига тўғри келиб, 23,8 фоизни ташкил этади. Бу албатта вазият билан боғлиқ ҳолат, чунки умумий овқатланиш корхо-

налари Ўзбекистонда карантини эълон қилинганда биринчилардан бўлиб ёпилди ва ҳанузгача тўлиқ фаолият кўрсатаётганлиги йўқ, фақат тайёр таомларни етказиб бериш фаолияти тикланган холос. Кейинги улушларда ишлаб чиқариш, хизмат кўрсатиш корхонали ва транспорт эгаллаб турибди (мос равишда 17,9 %, 17,0 % ва 12,9 %). Шунингдек меҳмонхона хизматининг улуши ҳам 12,9 фоизни ташкил этади. Умуман олганда пандемия даврида ҳаво транспорти ва туризм билан биргалик меҳмонхона хизмати ҳам энг катта талофат кўрган соҳа ҳисобланади. Шуни ҳисобга олиб бу соҳаларга алоҳида имтиёзлар тақдим этилди, яъни 2020 йил 1 апрелдан 31 декабрга қадар туроператорлар, турагентлар ва туризм соҳасида меҳмонхона хизматлари (жойлаштириш хизматлари) кўрсатувчи субъектлар, “Uzbekistan Airways” АЖ ва унинг таркибий бўлинмалари, “Uzbekistan Airports” АЖ ва “Ўзаэронавигация маркази” ДУК ер ва мол-мулк солиғи тўлашдан озод қилинди ва ижтимоий солиқни камайтирилган ставкада, яъни 12 фоиз ўрнига 1 фоиз миқдоридаги ставка бўйича тўлаши белгиланди[5].

Қишлоқ хўжалиги учун берилган имтиёзлар хўжалик юритувчи субъектлар кесимида 1,5 фоизни ташкил этиб, суммада олиб қарайдиган бўлсак 200,4 млн сўмдан ортиқни ташкил этади. Бу ерда албатта фермер хўжаликлари учун сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ бўйича ставкани икки марта камайтириш натижасида улар ихтиёрида қолдириладиган маблағлар киртилимаган.

2-расм. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 19 мартдаги ПФ-5969-сон Фармонида мувофиқ тўланиши кечиктирилган солиқ суммалари, млн.сўм[12]

Келтирилган расм маълумотларининг кўрсатишича, тўланиши кечиктирилган солиқлар суммасида ишлаб чиқариш корхоналарига энг катта миқдорда имтиёзлар берилган, бу сумма 3481,6 млн сўмни ташкил этиб, жамидаги улуши 51,4 фоиздан ошиқроқ, кейинги навбатни транспорт, қурилиш ва савдо корхоналари эгаллаб турибди.

Ўзбекистонда пандемия шароитида қишлоқ хўжалигини бевосита қўллаб-қувватлаш ва озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш бўйича қабул қилинган энг йирик қарорлардан бири сифатида Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Коронавирус пандемияси даврида озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш, мавжуд ресурслардан оқилона фойдаланиш, қишлоқ хўжалигини давлат томонидан қўллаб-қувватлашнинг қўшимча чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4700-сонли Қарори бўлди. Мазкур қарорда фойдаланишдан чиқиб кетган ва ер ости сувлари захираси мавжуд бўлган ерларни фойдаланишга киритиш, уларни қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштириш учун аҳолига имтиёзли равишда ажратиладиган ҳамда ер майдонларини контурлар кесимида ҳисобкитоби асосида лойиҳаларни шакллантириш учун зарур маблағлар туман бюджети ҳисобидан қоплаб бериш (субсидиялаш) тартиби жорий этилди[6]. Инқирозга қарши курашиш дастури доирасида ажратилган маблағлардан ер майдонларини фойдаланишга киритиш учун туман бюджетларига 300 миллиард сўм ажратиб берилиши кўзда тутилди. Шу билан

бирга қишлоқ хўжалиги товар ишлаб чиқарувчилари ўзи ишлаб чиқарган ўз қишлоқ хўжалиги маҳсулотини реализация қилишдан олинган фойдаси бўйича фойда солиғи ставкаси 0 фоиз миқдорида белгиланганлиги, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштириш ва сақлаш учун, шунингдек, ипак қурти етиштириш учун фойдаланиладиган қишлоқ хўжалиги корхоналари балансида бўлган мол-мулкнинг ўртача йиллик қолдиқ қиймати юридик шахсларнинг мол-мулкига солинадиган солиқни ҳисоблашда солиқ базасидан камайтирилиши, томчилатиб суғориш тизими қўлланиладиган ва қишлоқ хўжалиги мақсадлари учун янги ўзлаштирилаётган ерлар беш йил муддатга ҳамда янги барпо этилаётган боғлар, токзорлар ва тутзорлар эгаллаган ерлар, дарахтларнинг қатор ораларидан қишлоқ хўжалиги экинларини экиш учун фойдаланишдан қатъи назар, уч йил муддатга ер солиғидан озод қилинганлиги маълумот учун қабул қилинди.

Шу билан бирга пандемия даврида иқтисодиётни рағбатлантириш бўйича қабул қилинган ҳужжатларнинг ижтимоий йўналтирилганлик жиҳатларидан бири сифатида республикада, айниқса қишлоқ жойларда аҳоли банлиги ва даромадларининг барқарорлигини таъминлашга қаратилганлиги муҳим аҳамият касб этади. Масалан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йилнинг 8 июнида қабул қилинган “Тадбиркорлик фаолияти ва ўзини ўзи банд қилишни давлат томонидан тартибга солишни содда-

лаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4742-сон Қарорига мувофиқ ўзини ўзи банд қилган шахсларни рўйхатга олиш механизми соддалаштирилиб, хабар бериш тартибида ўзини ўзи банд қилиш бўйича рўйхатдан ўтганликни тасдиқловчи матрицали штрих код (QR-код) берган ҳолда махсус мобиль илова ёки ихтиёрий равишда солиқ тўловчининг шахсий кабинети орқали амалга оширилиши имконияти яратилди ҳамда шу пайтга қадар татбиқ этилган вақтинчалик меҳнат гувоҳномаларини бериш тартиби бекор қилинди. Бундай фаолият билан шуғулланувчи жисмоний шахслар учун ижтимоий солиқни базавий ҳисоблаш миқдорининг камида 50 фоизи ҳажмида тўлаши ва шу асосда пенсия ҳисоблаш учун даромад ҳажми аниқланиши ва ушбу фаолиятлар билан шуғулланувчи, иштирокчилари сони камида уч нафар бўлган оилавий корхоналар айланмадан солиқ ставкаларини икки баробарга камайтириш имкони берилди. Шунингдек 2020 йил 1 июлдан ўзини ўзи банд қилган шахслар шуғулланиши мумкин бўлган фао-

лият турлари рўйхати 24 тадан 67 тага кенгайтирилди [7].

Хулоса ва таклифлари. Умумий хулоса қилинганда Ўзбекистонда амалга оширилаётган коронавирус пандемияси ва глобал инқироз ҳолатларининг қишлоқ хўжалигига таъсирини камайтиришга қаратилган чоралар қуйидаги йўналишларни ўз ичига олади:

- ички бозорда озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш мақсадида қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштиришнинг барқарорлигини сақлаб қолиш;

- иқтисодий қийинчиликка учраган қишлоқ хўжалиги товар ишлаб чиқарувчиларни солиқ имтиёзларини тақдим этиш, солиқларни тўлаш муддатини кечиктириш орқали қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқаришни ва экспортини рағбатлантириш, қишлоқ жойларида истиқомот қилувчи аҳолининг даромадларини кескин пасайишини олдини олиш.

- ер ости сувлари захираси мавжуд бўлган ерларни фойдаланишга киритиш янги иш ўринларини яратиш, ишсизликни олдини олиш қаратилган.

Манба ва фойдаланилган адабиётлар:

1. Europe and Central Asia: Regional food market situation and policy bulletin in response to the COVID-19 pandemic. FAO. Rome, Italy. 29 April 2020 - Issue 1
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 19 мартдаги “Коронавирус пандемияси ва глобал инқироз ҳолатларининг иқтисодиёт тармоқларига салбий таъсирини юмшатиш бўйича биринчи навбатдаги чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-5969-сон Фармони
3. Бозоров А. Три пакета антикризисных мер: что не пропустить в налоговых льготах и преференциях. Журнал налогообложение и бухгалтерский учет. №5, 2020 год.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 27 апрелдаги “Коронавирус пандемияси даврида аҳоли ва тадбиркорлик субъектларини қўллаб-қувватлаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-5986-сон Фармон
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 3 апрелдаги “Коронавирус пандемияси даврида аҳоли, иқтисодиёт тармоқлари ва тадбиркорлик субъектларини қўллаб-қувватлашга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-5978-сон Фармони.
6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 1 майдаги “Коронавирус пандемияси даврида озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш, мавжуд ресурслардан оқилона фойдаланиш, қишлоқ хўжалигини давлат томонидан қўллаб-қувватлашнинг қўшимча чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4700-сонли Қарори
7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йилнинг 8 июнида қабул қилинган “Тадбиркорлик фаолияти ва ўзини ўзи банд қилишни давлат томонидан тартибга солишни соддалаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4742-сон Қарори
8. <https://ru.euronews.com/2020/04/21/virgin-australia-financial-collapse>
9. <https://wtcc.org/en-us/COVID-19/Member-Hub>
10. <http://www.fao.org/3/ca8869ru/CA8869RU.pdf>
11. www.soliq.uz. маълумотлари асосида тайёрланди.
12. <https://soliq.uz/press-services/news/show/dsq---million-somlik-soliqlar-muddati-kechiktirildi>

ПЕРСПЕКТИВЫ ПЕРЕХОДА РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН НА МЕЖДУНАРОДНЫЕ СТАНДАРТЫ ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ

**Зулунова Феруза Анваровна -
РЭУ имени Г.В. Плеханова
кафедра «Финансы и кредит», к.э.н., доцент**

Аннотация: Мақолада Ўзбекистон Республикасининг халқаро молиявий ҳисобот стандартларига ўтиши ва мамлакатимизнинг жаҳон миқёсидаги обрўсини оширишнинг узоқ муддатли истиқболлари ҳақида сўз юритилади.

Калит сўзлар: Халқаро стандартлар, молиявий ҳисобот, ислохотлар, бухгалтерия ҳисоби ва аудит.